

Derleme

Su Diplomasisi ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme

Burçin DEMİRBILEK

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF

bdemirbilek@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5874-1376

Öz

Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan süreçte fosil kaynakların sınırsızlığı gibi kullanımı ve hızlı sanayileşme ve kitlesel üretimle birlikte çevre sorunları gitgide artmıştır. Buna bağlı olarak sera gazı emisyonlarının artması günümüzde yağış rejiminin değişmesi, su ve toprak kaynaklarının bozulması, şiddetli hava olaylarının yaşanması ve tarımsal üretimin azalması gibi ciddi sorunlara yol açmıştır. Küresel ısınmanın etkileri günümüzde ciddi bir şekilde hissedilmekte ve özellikle su kaynakları ciddi zarar görmektedir. Tatlı su kaynaklarının yeryüzünde eşit dağılmaması ve su miktarının gitgide azalmasıyla birlikte birçok ülkede su sorunları yaşanmaya başlamıştır. İklim değişikliğinin de etkisiyle, su miktarında azalma, kirliliğin artması ve su arz ve talep dengesinin kurulamaması güvenlik riskini arttırmaktadır. Suyu erişimin olmadığı veya suyun kalitesinin bozulduğu yerlerde hem sektörler hem de ülkeler arası çatışmalar yaşanmaktadır. Bu makale, bu bağlamda, sınıraşan sulara sahip ülkelerin yaşadıkları anlaşmazlıklara ve çatışmalara değinerek, sorunların ortak ve işbirliği içinde çözülmesi ve barış ortamının sağlanması için su diplomasisinin nasıl bir katkısının olacağına dair detaylı bir literatür çalışması yapmakta ve çeşitli ülkelerden örnekler vererek su diplomasisinin uygulanmasına dair bir değerlendirme yapmaktadır.

Anahtar kelimeler: Su diplomasisi, çatışma, diplomasi, yumuşak güç

Jel Sınıflandırma Kodları: Q51, Q53, Q56, F53

An Evaluation on Water Diplomacy and Its Practices¹

Abstract

The process that started with the Industrial Revolution is the unlimited use of fossilization caused the gradual growth of environmental problems with rapid industrialization and mass production. Accordingly, the increase in greenhouse gas emissions has led to serious issues such as the change of precipitation regime, deterioration of water and soil resources, severe weather events and decrease in agricultural production. The effects of global warming are seriously felt today and especially water resources are seriously damaged. With the uneven distribution of fresh water resources on the earth and the decrease in the amount of water, water issues have begun to be experienced in many countries. With the effect of climate change, the decrease in the amount of water, the increase in pollution and the inability to balance the water supply and demand cause the security issues. In places where there is no access to water or the quality of water deteriorates, there are conflicts between sectors and countries. In this context, this article deals with the disputes and conflicts experienced by countries that share transboundary waters, conducts a detailed literature review on how water diplomacy will contribute to solving problems cooperatively and ensuring a peaceful environment, and also provides an evaluation of the implementation of water diplomacy by giving examples from various countries.

Keywords: Water diplomacy, conflict, diplomacy, soft power

JEL Classification Codes: Q51, Q53, Q56, F53

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 05.09.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 15.09.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Demirbilek, B. (2023). Su diplomasisi ve uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 1275-1294. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1355331.

1. Giriş

20. yüzyılda petrol gibi stratejik hammaddelere erişim ve paylaşım ülkelerarası çatışmalara sebep olmuştur. Nüfus artışıyla birlikte su arzının artması ve azalan su miktarı ve sınıraşan sular düşünüldüğünde su kaynakları üzerindeki anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşme riski yükselmektedir (TASAM, 2016, s. 4). Günümüzde su sorunları, küreselleşme ve nüfus artışı gibi faktörlerden dolayı jeopolitik bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle, artan su stresi ve suyun adaletsiz dağılımı ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır (Phillips, Daoudy, McCaffrey, Öjendal ve Turton, 2006, s. 20). Güvenlik riskinin olmasının sebeplerinden biri, dünyada 310 nehir havzası iki veya daha fazla ülkenin sınırlarından geçmektedir (Grech-Madin, Döring, Kim ve Swain, 2018, s. 100). Ayrıca, kaynak kullanımında fazla paydaşın olması ve bazı ülkelerin halihazırda sorunlarının olması da çatışma riskini tetikleyen diğer bir nedendir.

Nüfus artışı, iklim değişimi, kirlilik ve yağış rejiminin değişmesi gibi nedenler su miktar ve kalitesinde azalmaya sebep olmuştur (Maden, 2013, s. 24). Bununla birlikte, suyun mülkiyeti, yönetimi ve kullanımı günümüzde önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Artık köklü siyasi, demografik, ekonomik ve hatta dini çatışmalar ile içiçe geçen su sorunları teknolojik ve hukuki sorunları birbirinden ayırmayı ve sorunları adil bir şekilde çözmeyi zorlaştırmaktadır (Morris, 1997, s. 1). 2025 yılında 3 milyar insanın su sıkıntısı yaşayacağı düşünüldüğünde, sosyal gerilim, politik istikrarsızlık ve çatışma olasılıkları artacaktır (Maden, 2013, s. 24; Grech-Madin vd., 2018, s. 100).

Su çatışmaları genelde, havzada halihazırda mevcut olan etnik, dini veya ideolojik çatışmalar, su kıtlığı, bazı kıyıdaşların avantajlı diğerlerinin ise kirlilik, taşkın gibi yaşadığı olumsuzluklar ve paydaşlarından bazılarının askeri, ekonomik ve teknik güce sahip olması (ve yukarı kıyıdaş) ve bunun paydaşlar arasında güç asimetrisine sebep olması gibi nedenlerden ortaya çıkmaktadır (Maden, 2013, s. 27). 1950-1960 yılları arasında Ürdün ve Yarmuk Nehirlerinin sularının yönünü değiştirmesi sebebiyle kıyıdaş ülkeler arasında yaşanan çatışmalar ve Fırat nehri üzerine yapılacak barajlar sebebiyle Irak, Türkiye ve Suriye arasında yaşanan anlaşmazlıklar buna örnektir (Maden, 2013, s. 25).

Suyun paylaşımı ve kullanımıyla ilgili çatışmalarla ilgili uluslararası örgütler çeşitli hedefler koymuştur. Avrupa Birliği (AB), su diplomasisi yoluyla barışı, sürdürülebilir kalkınmayı, insan haklarına saygıyı ve kurallara dayalı çok taraflı sistemi desteklemeyi amaçlamaktadır (Ruiz, 2020, s. 1). Su sadece çatışmanın değil aynı zamanda barışın ve işbirliğinin de kaynağı olabilir. 2017 “Küresel Üst Düzey Su ve Barış Paneli Raporu”, suyun yalnızca kalkınma ve insan haklarıyla ilgili olmadığını, aynı zamanda barış ve güvenlikle de ilgili olduğunu kabul etmiştir. 2018 yılında Avrupa Konseyi, suyla ilgili risklerin ciddi insani ve ekonomik maliyetlere sahip olabileceği ve bunların hepsinin birbirine bağlı bir dünyada AB için doğrudan etkileri olabileceğinden, su kıtlığının barış ve güvenliği etkileme

potansiyeline dikkat çekmiştir. Konsey AB'nin, suyun barış, güvenlik ve istikrar için bir araç olarak kullanılması konusundaki diplomatik katılımının artması gerektiğini vurgulamıştır (Ruiz, 2020, s. 2). Ayrıca AB, "Sınırtaşın Su Yolları ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı Sözleşmesi" (1992 "Helsinki Su Sözleşmesi") ve "Birleşmiş Milletler Sınırtaşın Su Kaynakları Hukuku Sözleşmesi" gibi su işbirliğine ilişkin uluslararası anlaşmaların uygulanmasını teşvik etmektedir. AB, su diplomasisinde işbirliğine dayalı sürdürülebilir kullanımı sağlamak için entegre su kaynakları yönetimini desteklemektedir (Ruiz, 2020, s. 4). AB bu bağlamda, Orta Asya'da su ve enerji konularında yapıcı bir diyalog geliştirmiştir ve bu diyalog halihazırda ilk anlaşmalara ve 'AB-Orta Asya Çevre ve Su İşbirliği Platformu'na yol açmıştır. Ortaklık Aracı, AB'nin bu ülkelerle olan politika diyalogunun temel direği olarak Hindistan ve Çin'deki su platformlarını desteklemektedir (Ruiz, 2020, s. 4).

Ek olarak, Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen '2030 Gündemi'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri; güvenli ve uygun fiyatlı içme suyuna ulaşmayı, sanitasyonu, su kalitesinin artırılmasını, atık suyun yeniden kullanımını; tatlı su tedarikinin sağlanmasını; ve suyla ilgili ekosistemlerin korunmasını içermektedir. Bu bağlamda, Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri, su ve gıda güvenliği, sağlık, iklim değişikliği, enerji veya cinsiyet eşitliği gibi diğer birçok alanda sektörler arası bir rol oynamaktadır (Ruiz, 2020, s. 5).

Su çatışması, işbirliği ve güvenlikle ilgili yaygın literatür su diplomasisinin doğuşunun temelini oluşturmuştur (Grech-Madin vd., 2018: 101). Ancak, küresel iklim tehdidi ve uluslararası nehirlerin eyaletler arası paylaşım düzenlemeleri göz önüne alındığında, su diplomasisine yönelik 'herkese uyan tek çözüm' yaklaşımı mümkün değil. Suyun barış için hayati önemine rağmen, sınır ötesi gerilimlerin nasıl işbirliğine dönüştürüleceğine ilişkin mevcut araçlar oldukça zayıf ve sınırlı kalmaktadır. Uluslararası kuruluşların ve diğer aktörlerin daha etkin olabilmesi için eyaletler arası su müzakerelerinde karşılıklı olarak koordine olmaları ve sektörler arası su konusunda güvenilir, uzun vadeli taahhüt göstermeleri ve ulus ötesi işbirliği gerekmektedir. Ancak, çok sayıda uluslararası paydaşların müzakerelerde tartışmalı ülkeleri bir araya getirmesi bazen çabaları engelleyebilir (Grech-Madin vd., 2018, s. 103).

Sonuç olarak, su kaynakları, devletlerin izledikleri politikalara göre, barışa da sebep olabilmektedir, savaşa da (Maden, 2013, s. 24). Ancak, dünyadaki mevcut suyun büyük bir kısmının sınırtaşın olması, özellikle iklim değişikliği etkilerinin mevcut su miktarını azaltmaya devam etmesi nedeniyle çatışma olasılığını ve istikrarsızlığı arttırmaktadır. Çevresel konularda yapılan sınır ötesi işbirliği ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı güçlendirir. Bu da, su konusunda sınır ötesi işbirliği açısından bir kültür oluşturmayı kolaylaştırarak şiddet kullanımını caydırmaya yardımcı olabilir (Smith ve Winterman, 2022, s. 1). Ancak, özellikle Türkçe literatürde, su diplomasisi kavramına sınırlı bir akademik ilgi gösterilmiştir. Nasıl diplomaside

kurumsal yapı ve yasal düzenlemeler önemliyse, su diplomasisinde de bunlar gereklidir. Bu nedenle su diplomasisinde de kabul edilmiş uluslararası organizasyonların varlığı ve hukuki niteliklerinin belirlenmesi, su çatışmalarının çözümü için önemlidir. Bu bağlamda bu çalışma, suyun kullanımı ve paylaşımı ile ilgili kıyıdaş ülkelerin yaşadıkları anlaşmazlık ve çatışmalara karşı çözüm olarak karşımıza çıkan ‘su diplomasisi’, kavramıyla ilgili detaylı bir literatür taraması yapmakta ve çeşitli örnekler vererek su diplomasisinin temel prensipleri ve uygulamalarıyla ilgili genel bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır.

2. Su Çatışmaları

Petrol tedarikinin önemli olduğu 20. yüzyılda petrole erişim ve tedarikinin devamlılığı çeşitli çatışmalara sebep olmuştur ve petrol bir çatışma aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle, Soğuk Savaş dönemi sonrası ise su petrolden daha stratejik bir kaynak olmuştur. Çünkü, ikamesi mümkün değildir ve artık ulusal güvenlik tehdit anlayışı değişmeye başlamıştır. Geleneksel güvenlik anlayışından çıkmış ve güvenlik kavramı siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarıyla da geniş bir perspektiften yorumlanmaya başlamıştır (Zeitoun, 2007, s. 214). Bu bağlamda, çevresel ekonomik ve toplumsal boyutlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Küresel ısınmayla birlikte de en çok su kaynakları zarar görmeye başlamıştır. Artan nüfus ve iklim değişikliğiyle birlikte su sıkıntısı çeken ülkeler artmaya başlamıştır. Örneğin, Türkiye'nin 2040 yılında nüfusunun 100 milyon olacağı tahmin edildiğinde, kişi başına düzen kullanılabilir su miktarı düşecek ve su kıtlığı sınırında bir ülke olacağı tahmin edilmektedir (Turan ve Bayrakdar, 2020, s. 10). Çünkü su güvensizliği, gıda güvenliğini de tehlikeye sokmaktadır. Su kıtlığı yüzünden tarımsal üretimin aksaması gıda açlığına ve sonunda da ciddi çatışmalara yol açabilir (Wachtel, 2007, ss. 147-148). Suyun dünyadan en çok kullanıldığı sektör tarımdır, bu nedenle suyun tarımda akılcı kullanımı için gerekli teknolojilerin kullanılması gereklidir. Kurak ya da yarı kurak bölgeler genelde gıdayı ihraç ederek su açığını kapamaya çalışmaktadır. Gıda ürünleri ihraç edildiğinde aynı zamanda, üretim sürecindeki gömülü suyu düşünüldüğünde, su ithali de yapılmış olmaktadır (Wachtel, 2007, s. 150).

Bütün sektörlerde girdi olarak kullanılan su, stratejik bir kaynaktır ve siyasallaştırılarak bir çatışma aracı haline gelebilir. Dünya’da yaklaşık 2 milyar insanın su stresi çeken ülkelerde yaşadığını düşündüğümüzde, ikamesi olmayan bu kaynağı paylaşanlar açısından çatışma olasılığını yükseltmektedir. Özellikle, sınıraşan sularda çatışmalar ve anlaşmazlıkların daha çok yaşandığı görülmektedir. Örneğin, Türkiye'nin Dicle ve Fırat havzasını paylaştığı Suriye ve Irak’la yaşadığı sorunlar (Turan ve Bayrakdar, 2020, s. 3). Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistinle birlikte beş kıyıdaş ülkenin paylaştığı Ürdün Nehri Havzası’nda da su paylaşımıyla ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle Filistin’de kişi başına düşen su miktarı 70m³’tür. Bu miktar yaşamsal insani ihtiyaçların karşılanmasında çok

yetersizdir ve su kaynaklarının adil bir şekilde yeniden paylaşımı gereklidir (Shuval, 2007, s. 4).

Çevresel bozulmalar, su miktar ve kalitesinde azalma ve sonucunda yaşanan kıtlık ülkelerarası askeri çatışmalara veya ülke içinde çatışmalara sebep olabilir. Yalnız suyla ilgili kaynak çatışmaları eğer ülkeler arası halihazırda mevcut olan aşılammış siyasi sorunlar varsa, çatışma sürecini hızlandırabilir. Ayrıca, ülke içinde yaşanan huzursuzluk ve çatışmalar da içteki rejimi güçsüzleştirip dışarıya karşı zayıf hale getirebilir (Wachtel, 2007, s. 151). Su kaynaklarına ilişkin hem devletlerin hem de devlet dışı aktörlerin yer aldığı uzun bir çatışma geçmişi vardır ve silahlı çatışmalarda su kaynaklarının ve altyapının hedef alınmasında son zamanlarda bir artış söz konusudur. Suyun sınırlı mevcudiyeti ve toplulukların veya ülkelerin suyun kullanımına ilişkin çelişkili iddiaları, çatışmalara ve kitlesel yer değiştirmelere yol açabilecek temel faktörlerdir. Örneğin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da tekrarlayan kuraklıklar; artan su kıtlığı, düşük su kalitesi, silahlı çatışmalar, zorla yerinden edilme, zayıf su yönetimi ve zayıf kurumsal performansın birleşimi artan su krizine katkıda bulunmaktadır. Nil, Mekong, Dicle ve Fırat gibi sınıraşan nehirlerde büyük barajların inşasının giderek artması ve kıyıdaş devletler arasındaki gerilimlere katkıda bulunmaktadır (Ruiz, 2020, s. 2).

Suyla ilgili çatışmaların sebepleri sınıflandırılmıştır. İlki, ekonomik ve sosyal gelişim bağlamında su kaynaklarının (veya su sistemlerinin) nerede olduğuyla ilgili *kalkınma anlaşmazlıklarıdır*; örneğin Nil nehri kapsamında Etiyopya-Somali 1960'larda meydana gelen savaşlar (Phillips vd., 2006, s. 18; Mekonnen, 2018). İkincisi *su kaynaklarının kontrolü* ile ilgilidir, örneğin, Mısır-Sudan (1958) ve İsrail- Suriye (1958) olayları. Üçüncüsü, *siyasi bir araç olarak*; su kaynaklarının devlet veya devlet dışı bir aktör tarafından siyasi amaç için kullanılmasıdır; örneğin Irak-Suriye 1974'te ve Türkiye-Suriye-Irak arasında 1990'da meydana gelen çatışmalar. *Askeri hedef olarak su*; su kaynaklarının devletlerin askeri eylemlerinin hedefleri olarak kullanılmasıdır, örneğin, Zambiya-Rodezya (1965), İsrail-Suriye (1967) ve İsrail- Ürdün'de (1969) meydana gelen olaylar. Son olarak, *askeri araç olarak su*; su kaynaklarının askeri bir harekette savaş olarak kullanılmasını ifade etmektedir, örneğin, Etiyopya-Somali (1948) ve İsrail-Lübnan, (1982) olayları (Phillips vd., 2006, s. 18-19).

Sonuç olarak, nüfus artışı ile artan su talebi ve iklim değişikliğinin artan etkisiyle birlikte, su kıtlığı dünya nüfusunun dörtte birini etkilemektedir. Ülkelerin yaşadıkları su krizleri, 'Dünya Ekonomik Forumu' tarafından beş büyük küresel riskten biri olarak ifade edilmektedir. Dünyanın su kaynakları ve ekosistemleri bozuldukça ve su kıtlığı tehdidi yayıldıkça, suya erişim konusundaki gerginlikler ve çatışmalar artmaya devam etmektedir. Dünyadaki insanların %36'sı suyun kıt olduğu bölgelerde yaşamakta ve milyarlarca insan hâlâ güvenli içme suyuna erişememekte ve bunların çoğu kırılğan ve şiddet içeren bölgelerde yaşamaktadır.

Bu nedenle, su kaynaklarının yönetiminde ülkeler arasında etkin işbirliğinin sağlanması zorunlu hale gelmektedir (Ruiz, 2020, s. 1).

2.1. Mekong Nehir Havzası ve Su Diplomasisi Çalışmaları

Ortak sınıraşan nehir havzalarında bulunan ülkeler arasında su kaynakları üzerinde artan rekabetin, aşırı su tüketimi, su kirliliği ve iklim değişikliği nedeniyle artması muhtemeldir. Su alanında en çatışma eğilimli alan havzalardan biri, milyonlarca insana gıda güvenliği ve geçim kaynağı sağlayan Mekong Nehri Havzasıdır. Çin, 'Mekong Nehri Komisyonuna' (MRC) katılmadığı ve Mekong Nehri'nin yukarısında tek taraflı olarak barajlar inşa ettiği için yıllarca eleştirilmiştir (Zhang ve Zhang, 2021, s. 40). Ayrıca, Çin'in yaptığı barajlar, nehrin hidrolojik yapısını değiştirmiş ve Alt Mekong'daki (Kamboçya, Laos, Tayland ve Vietnam) devletlerin geçimlerini sağladıkları balıkçılık ve tarım faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir (Güntay, 2022, s. 145). Herhangi bir uluslararası varlığın bulunmaması ve ülkeler arasındaki anlaşma, Çin'in Mekong'un akışını bir süre kontrol etmesini sağlamıştır (Chandekar, 2021, s. 828).

Birleşmiş Milletler organı olan 'Asya ve Uzak Doğu Ekonomik Komisyonu' 1946'da kurulmuştur ve nehir havzası işbirliğinin ilk aşamasının oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. 'Aşağı Mekong Havza Soruşturmaları Koordinasyon Komitesi' 1957 yılında Bangkok'ta yapılan anlaşmayla kurulmuştur. "Aşağı Mekong Havzası Suların Kullanımına İlişkin Esaslar Ortak Bildirgesi" 1957 anlaşmasını hayata geçirmiş ve *adil kullanım ilkesine* dayalı olarak imzalanmıştır. Laos ve Tayland arasındaki 1965'te yapılan Sözleşme Laos'taki 'Nam Ngum Barajı'nın tamamlanmasını amaçlamıştır (Phillips vd., 2006, ss. 100-101). 1995 yılında kurulan 'Mekong Nehri Komisyonu' ('*Mekong River Commission-MRC*') kurulan Mekong Nehri Havzasının geliştirilmesi, kullanılması, paylaşılması ve yönetimi için 'Mekong Anlaşması' ile kurulmuştur (Güntay, 2022, s. 152). Bu anlaşma, 40 yıldan fazla süren bölgesel ve bölgeler üstü çabaların ardından ortaya çıkmıştır (Smith ve Winterman, 2022: 8). Havzadaki sorunların ele alınma şekli, baraj yapımı ve su güvenliği açısından bu kuruluşun rolü önemlidir (Mirumachi, 2020, s. 93; Salmoral, Schaap, Nynke, Walschebauer ve Alhajaj, 2019). Tayland, Laos, Kamboçya ve Vietnam MRC'nin resmi üye ülkeleridir; Çin ve Yukarı Mekong Havzası'na kıyıdaş devletler olan Myanmar imza sahibi değildir ve 'Diyalog Ortakları' olarak adlandırılır (Güntay, 2022, s. 152). Bu komisyonun, *Konsej*, *Ortak Komite* ve *Sekreterlik* olmak üzere 3 organı vardır. Ortak Komite tarafından ortak projeler koordine edilir. Konsey ve Ortak Komite diplomatik temsili ifade eder. Ortak Komite ve Sekreterlik tarafından veri ve bilgi paylaşımı yapılır (Smith ve Winterman, 2022, s. 8).

Mekong nehri büyük barajların yarattığı risklere ve Hidroelektrik projelerine karşı uluslararası ve yerel direniş bölgesidir. Mekong Nehri Komisyonu, gayri resmi istişarelerin bir parçası olarak tabandan katılım düzeyini, sivil toplum gruplarının sürece katılmasını sağlamıştır (Grech-Madin vd., 2018, s. 106). Çin'in MRC'ye

katılım eksikliği fikir birliği sağlamakta, ancak kararlar üzerinde arabuluculuk yapılmasını zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, sağlanan mekanizma mutlaka sürdürülebilir ve adil bir çözüme yol açmaz (Smith ve Winterman, 2022, s. 16). Sonuç olarak, Mekong Bölgesi'ndeki mevcut anlaşmazlıkların çözümünde su diplomasisinin ne kadar etkili olduğu belirsizdir. Taraflar arasında diyalog başlamış, müzakere sürecinde çok aktörlü bir yapı oluşturulmuş ve anlaşmazlıklar azaltılmıştır. Ancak, veri paylaşımı ve baraj yapımı konusunda anlaşmazlıklar devam etmektedir (Güntay, 2022, s. 164).

2.2. Ürdün Nehri Örneği

Ürdün Nehir Havzası, ciddi siyasi ve askeri sorunların yaşandığı bir bölgede bulunmaktadır. Paydaşlar arası su paylaşımı çatışmalara ve bu çatışmalar da çevresel bozulmalara sebep olmuştur. Buradaki problemler; suyu kullanan aktörlerin fazlalığı ve aralarındaki güç asimetriklerinin fazla olmasıdır. Örneğin, İsrail'in güçlü silahlı kuvvetleri ve güçlü devletlerden siyasi ve askeri desteği vardır. Buna karşın işgal edilmiş Filistin'in ekonomisi, silahlı ordusu ve diğer ülkelerden siyasi desteği zayıftır. Bu durum da, suyun asil paylaşımını ve işbirliğini zorlaştırmaktadır (Zeitoun, 2007, ss. 218-219). Ayrıca, ülkeler arası siyasi çatışmalarda doğal kaynaklar her zaman savaş aracı olarak kullanılmaktadır, örneğin şehre giden su şebekelerinin kesilmesi ve baraj sularının kirletilmesi gibi.

İsrail uzun süredir bölgenin tatlı sularını ele geçirmeye ve onlara hakim olmaya çalışmıştır. Bunun için de tehdit ve şiddete başvurmuştur; 1960'ların ortası ve sonu Suriye ve Ürdün'ün, Ürdün Nehri havzası su faaliyetlerine yönelik çeşitli hava saldırıları düzenlenmesi; sonrasında, 1967'de Golan tepelerinin ve Filistin'in işgali. Bu şekilde İsrail, Ürdün Nehri havzasının kaynaklarının çoğu üzerinde kontrol sahibi olmuştur. Filistinlilerin suya erişimi ve kullanımı neredeyse tamamen İsrail otoriteleri tarafından kontrol edilmiştir. Ancak, 1995 II. Oslo sürecinde kurulan 'Ortak Su Komitesi' sayesinde mevcut su kaynaklarının yeniden tahsisi sağlanmıştır. Askeri Emirlerin birleşimi ve İsrail vetosunun kurumsallaşması ile Filistin'de su tedarik sistemleri gelişmeye başlamıştır (Phillips vd., 2006, ss. 56-57).

1996'da kurulan '*Middle East Desalination Research Center*' (MEDRC) Modeli, 1991 'Madrid Barış Konferansı Su Çalışma Grubu'ndan ve ardından gelen 'Madrid Süreci'nden sonra ortaya çıkmıştır. Bu çalışma grubunun 2 temel görevi vardır; Orta Doğu barış sürecini desteklemek ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki tatlı su kıtlığına çözüm bulmak. İklim değişikliği de dahil olmak üzere su, su-enerji-gıda bağlantısı ve atık su ile ilgili yeniden kullanımı gibi konulara odaklanılmıştır (Smith ve Winterman, 2022, s. 11). Bu kuruluş, teknik su konularıyla ilgili kapasite geliştirme projeleriyle ilgilenmiştir ve bununla ilgili olarak 1996'da 'Orta Doğu Tuzdan Arındırma Araştırma Merkezi' kurulmuştur (Smith ve Winterman, 2022, s. 11). Orta Doğu barış sürecinin yokluğundan dolayı, su kaynaklarının yönetimi konusunda işbirliğine ilişkin faaliyetlerin düzeyi oldukça sınırlı olmuştur. Ancak,

yine de bu model bu şartlara göre başarılı olmuştur (Smith ve Winterman, 2022, s. 11).

3. Su Diplomasisi ve Gelişimi

Dünya üzerinde meydana gelen uluslararası anlaşmazlıklar çeşitli yöntemlerle çözülmeye çalışılmıştır. Bunlar; ekonomik baskı, askeri yaptırım veya diplomatik kanallardır. Diplomasi, diplomatlar aracılığıyla, devletlerin kendi çıkarlarını ve prestijlerini korumaları için uluslararası alanda kendini temsil etmesi, anlaşmalar imzalaması ve anlaşmazlıklara çözüm bulmasıdır (Ünal Erzen, 2014, s. 4). Aynı zamanda ülkelerin çıkarlarının barışçıl yollarla korunması anlamına da gelmektedir. Diplomaside, ülkeler amaçlarına ulaşmak için, ikna, uzlaşma ve güç kullanma tehditleri gibi araçları kullanırlar (Ünal Erzen, 2014, s. 5).

Kamu diplomasisi ise bir devletin kendi geleneklerini, kültürünü, fikirlerini, ulusal amaçlarını yabancı ülkelere anlatma çabasıdır. Burada hem karar mekanizmaları hem de kamuoyu etkilenilmeye çalışılır (Ünal Erzen, 2014, s. 54; Nye, 2017). Bu bağlamda, diğer ülke kamuoyları üzerinde yaratılmak istenen bir olumlu algı vardır ve bu algının devam etmesi ve uzun süre kalıcı olması için de halkla ilişkiler, imaj yönetimi gibi alanlardan destek alınması gereklidir (Altincik ve Güner Koçak, 2022, s. 138; Ünal Erzen, 2014).

Kamu diplomasisi ülkelerin diğer ülke halklarıyla iletişime geçmesi ve kendi kurumlarını kültürlerini tanıtmaya amacı taşır, Devletlerin bunları yapabilmeleri için kamu diplomasisinin yumuşak güç (*soft power*), kamuoyu, devlet dışı aktörler gibi çeşitli bileşenleri bulunmaktadır (Çatal ve Doğan, 2018, s. 19). Nye (2017, s. 12)'e göre yumuşak güç "istediklerinizi, zorlama veya karşılığını ödeme yerine cazibe yoluyla elde etme becerisidir. Yumuşak güç, bir ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin ve politikalarının cazibesinden ortaya çıkar." 1965 yılında ortaya çıkan ve uluslararası ilişkilerin farklı boyutlarını ele alan kamu diplomasisi ise içinden yeni alanlar doğmuştur: dijital diplomasi, çevre diplomasisi ve kültürel diplomasi gibi (Çatal ve Doğan, 2018, s. 17). Su diplomasisi de bu bağlamda, su sorunlarını çözmek için yenilikçi bir yaklaşım olarak literatürdeki yerini almıştır (Chandekar, 2021, s. 825).

"Hidrodiplomasi" (*hydrodiplomacy*) ve "mavi diplomasi" (*blue diplomacy*) olarak da ifade edilen su diplomasisi kavramı (Keskinen, Salminen ve Haapala, 2021, s. 3), genel anlamda, su kaynaklarının devletler arasında tahsisi veya kullanımına ilişkin anlaşmazlıkları önlemek veya barışçıl bir şekilde çözmek için alınabilecek önlemler olarak tanımlanabilir. Sınıraşan suların adil ve makul kullanımı; ortak su yönetim organları konusunda anlaşmalar yapma zorunluluğu; sınıraşan suların adil ve makul kullanımı su diplomasisinin araçlarıdır (Honkonen ve Lipponen, 2018, s. 320).

Sınıraşan düzeyde su diplomasisi çoğunlukla, çatışmaların tırmanmasını önlemek ve işbirliğini geliştirmek ve farklı taraflar ile (devlet temsilcileri, sivil toplum, akademi, vb.) bağlantı kurmada ve güven inşa etme amaçlarıyla kullanılır. Bu, üst düzey diplomatik temsilciler arasında resmi veya gayri resmi diyalogları içerir (Barua, 2018, s. 61). Bu bağlamda, su diplomasisi, devlet (dışı) aktörler ile sınıraşan tatlı su kaynakları ile ilgili en az bir devlet veya uluslararası kuruluş arasındaki tüm temaslardır (Zhang ve Zhang, 2021, s. 40). Su diplomasisi, su krizi yönetimi ve su çatışmasının önlenmesinden daha geniş bir kapsama sahip olan uzun vadeli hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu uzun vadeli hedefler arasında; bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması, bölgesel entegrasyonun teşvik edilmesi, paydaşlar arası ticari ilişkilerin güçlendirilmesi ve jeopolitik etkinin genişletilmesi vardır (Zhang ve Zhang, 2021, s. 44).

Su diplomasisi genel olarak paydaşlar arasındaki su anlaşmazlıklarını çözmeyi amaçlayan bir araçtır. Ancak, bu kavramın farklı tanımları vardır: (1) Su diplomasisi teknik, politik, sosyal ve ekonomik bilimleri içerir ve hükümet ve hükümet dışı aktörleri içerir. (2) Sınır ötesi su anlaşmazlıklarının ele alınması su diplomasisinin en önemli hedefidir. Bu nedenle su diplomasisi, ülkeler arası anlaşmazlıkları kontrol etme, önleme ve çözüme yoluyla sınır ötesi su işbirliği ve bölgesel entegrasyonun genişletilmesini amaçlamaktadır. (3) Su diplomasisi, su üzerinde 'işbirliği' ve 'yönetim' potansiyeli demektir. Bu nedenle, sınıraşan su kaynaklarının herhangi bir gerginlik ve çatışma olmadan paydaşlar tarafından istikrarlı bir şekilde kullanılmasını ifade etmektedir (Dehshiri ve Hekmatara, 2020, ss. 535-536; Kittikhoun ve Staubli, 2018, s. 660).

Su diplomasisi kavramı literatürde, 'su işbirliği' ve 'sınır ötesi su yönetimi' kavramları ile birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu kavramlar, birbiriyle ilişkilidir ancak ayrı kavramlardır. Her ikisi de, siyasi ve teknik kıyıdaş ülkeler arasındaki etkileşim yollarını birbirine bağlar. Sınır ötesi işbirliği daha çok teknik angajmana yönelik bir kavramdır; su diplomasisi, ise siyasi yollara odaklanmıştır. Sonuçtan ziyade işbirliği süreciyle ilgilenen su diplomasisi, önlemler olarak (ortaya çıkan) çatışmaları önlemeye veya barışçıl bir şekilde çözmeye çalışır ve devlet ve devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilir. En geniş tanımıyla su diplomasisi; hem sınır ötesi bağlamlarda kullanılacak potansiyel işbirliğine hem de ve suyla ilgili sektörler arası iç sorunlara atıfta bulunur (Smith ve Winterman, 2022, s. 2). Bu bağlamda, su diplomasisi, sadece su işbirliğini ve çatışmasını anlamak için değil, aynı zamanda daha ziyade tüm su sorunlarına yönelik sürdürülebilir ve barışçıl çözümler geliştirmek için önemlidir (Grech-Madin vd., 2018, s. 100). Bu nedenle, su diplomasisine dış politika veya güvenlik uzmanları giderek daha fazla dahil olmaktadır. Bu süreç için işbirlikçi bir yaklaşım ve çok düzeyli yönetim ve geniş bir aktör ağının katılımı gereklidir (Mirumachi, 2020, s. 86).

Su diplomasisi kavramı, "savunma su diplomasisi" ve "saldırı amaçlı su diplomasisi" olarak ikiye ayrılır. Savunma su diplomasisi, bir ülkenin su işbirliğinin

düzenli bir şekilde gelişmesini ve işbirliğini teşvik etmesidir. Diğer ülkelerle çeşitli diplomatik yöntemlerle projeler ve miktar saldırgan su diplomasisi, bir ülkenin su haklarını, su kaynaklarını ve su kullanarak diğer ülkeleri kontrol etmesi ve dengelemesidir (Zhang ve Zhang, 2021, s. 45). Bu nedenle literatürde yumuşak güç (*soft power*) ve su diplomasisi arasında bir ilişki kurulmuştur. Birincisi, su diplomasisi su yönetimini sağlamak için diplomatik araçların kullanılmasıyla ilgilidir. Mevcut veya ortaya çıkan su anlaşmazlıkları ve çatışmalarının işbirliği adına çözülmesi veya hafifletilmesidir. Su diplomasisini benimseyen bir ülke, etkili bir şekilde uygulandığında, sınır ötesi hidropolitikteki gücün iki boyutu olan ikna edici ve düşünsel gücünü önemli ölçüde artırabilir. Örneğin, sınırışan su yönetimine yönelik yeni fikirleri ve çözümleri teşvik ederek ve kendi su yönetimini ihraç ederek uygulamalar, standartlar ve kurumlar sayesinde bir ülke, paydaşların belirli bir su konusunu (örneğin baraj inşası) nasıl çerçevelediği ve algıladığı üzerinde geniş kapsamlı etkileri olan önemli bir fikirsel güç kazanabilir (Zhang ve Zhang, 2021, s. 47). Diğer boyut ise; su diplomasisinin uzun vadeli hedeflerini ifade eder; bölgesel güvenliği ve istikrarı geliştirmeyi, bölgesel entegrasyonu teşvik etmeyi, ticari ilişkileri güçlendirmeyi ve jeopolitik etkiyi genişletmeyi amaçlar (Zhang ve Zhang, 2021, s. 48).

Barış ve çatışma araştırmalarının bazı özellikle şiddetin önlenmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması anlamında su diplomasisi çalışmalarına katkıda bulunmaktadır; (1) su diplomasisinin siyasi yönlerine ilişkin bilgiyi geliştirir ve siyaset, barış ve su arasındaki bağlantıların kurulmasını sağlar; (2) Çok disiplinli ve çok düzeyli bir alan olarak, su politikasını çeşitli düzeylerde analiz edebilecek donanıma sahiptir. Su diplomasisi bu bağlamda, multidisiplinerliği bir araya getirir; siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, sosyoloji, antropoloji, coğrafya ve ekonomi gibi disiplinlerden çok yönlü sosyo-politik (ve *ekolojik*) manzaraya dair zengin bir bakış açısı sunmalıdır. (3) Son olarak, su diplomasisinin araçlarını (normatif) geliştirebilir. Su etrafında daha sürdürülebilir ve sağlam bir barışa doğru yönelmek, çatışmaların önlenmesi, çevresel girişimler ve su paylaşımı mekanizmalarını güçlendirmeye yönelik çabalar su diplomasisi için önemlidir (Grech-Madin vd., 2018, s. 101).

Bu bağlamda su diplomasisi, kıyıdaş ülkelerin paylaştıkları su kaynakları ile ilgili meydana gelen anlaşmazlıkları önlemeye ve devletler arası işbirliğini sağlayarak, bölgesel istikrarın oluşmasını sağlamayı amaçlar (Güntay, 2022, s. 141). Su diplomasisi, paydaşların ortak su paylaşımından doğan sorunların işbirliği içinde çözülmesinin yanı sıra ekonomik işbirliğinin sağlanması anlamına da gelmektedir (Güntay, 2022, s. 143-144). Su diplomasisinin 4 aşaması bulunmaktadır: (1) su anlaşmazlıkları; bu aşamada arabuluculuk, müzakereler ve diplomatik baskı gibi yöntemler kullanılır ve bu şekilde su anlaşmazlıklarının çözümünü ifade eden 2. aşamaya ulaşılır. Taraflar arası güven inşasının sağlanmasıyla su çatışması önlenir (3), ve uluslararası anlaşmalar ve (4) nehir havza örgütlerinin kurulmasıyla da işbirliği sağlanır (Güntay, 2022, s. 145). Bu bağlamda, “su anlaşmazlıkların

düzeyine bağlı olarak bu temaslar müzakere, arabuluculuk, tarafsız inceleme araştırma, uzlaştırma şeklinde olabilir. Çatışma aşamasında müdahale ve muhakeme şeklini almakta, işbirliği tarafında ise ekonomik işbirliği, bilimsel işbirliği, ortak enstitüler, uluslararası anlaşmalar ve nihai aşamada bölgesel entegrasyon gibi adımlar atılmaktadır” (TASAM, 2016, s. 2).

Uluslararası bir hukuk rejimi oluşturma çabaları sınıraşan suların etrafında yapılan çalışmalar başarılı olamadığı için sahayı çok sayıda norm oluşturma ve yumuşak hukuk (*soft law*) yoluyla yöneten kurumsal girişimler ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Ulus devletlerin ve devlet dışı kuruluşların çoklu veya ikili katılımı, bölgesel kalkınmanın desteklenmesinde aktörler ve su çatışmalarının önlenmesi ve arabuluculuk çalışmaları su diplomasisini ifade etmektedir (Mukhtarov vd., 2022, s. 1009). Bu nedenle su diplomasisi, kıyıdaş devletler adına kurumsallaşmış işbirliği, tüm su kullanıcılarının katılımıyla su kaynaklarının etkin ortak yönetimi ve önlenmesi ve çatışmaların yönetimi için vazgeçilmezdir. Su diplomasisinin varlığı önemlidir, çünkü sınır ötesi ilişkilerde devletlerin ilişkileri özellikle belirgin güç asimetrisinin varlığından etkilenebilir. Bu da, su paylaşımı ve kullanımı açısından paydaşlar arasında yapısal eşitsizlikler ve kararlar üzerinde kontrol eksikliği veya adaletsizliğe sebep olabilir (Honkonen ve Lipponen, 2018, s. 320).

Sonuç olarak, politika yapıcılar ve akademide giderek ilgi odağı olan ‘su diplomasisi’ ile ilgili farklı tanımlar mevcuttur. Su diplomasisi, kıyıdaş ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesi, kaynakların ortak yönetimi için işbirliğinin geliştirilmesini ve bölgesel istikrarın ve barışın sağlanması amacını taşır. Diplomaside olduğu gibi su diplomasisinde de uluslararası aktörler, devletler ve oluşturdukları kurumlar, uluslararası kuruluşlar hukuku ve ilgili yasal ve kurumsal konuların belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır (Schmeier ve Shubber, 2018, s. 114).

3.1. Su Diplomasisi ve Kurumsallaşma

Su diplomasisinin kurumsal bir dayanağa ihtiyacı vardır. ‘Uluslararası Nehir Havza Organizasyonları’ (*International River Basin Organizations-RBOs*) bu tür kurumsal dayanakları sağlayabilir (Schmeier ve Shubber, 2018, s. 113). Ancak, bu kurumların yasal ve kurumsal yapısının su diplomasisini etkili ve işlevsel bir şekilde sağlayıp sağlayamayacaklarını ve ne ölçüde sağlayabileceklerini tahmin etmek zordur. Çünkü, ülkelerarası ortaklaşa işbirliği için çerçeve oluşturmak ve havzaların sürdürülebilir yönetimini uzun vadeli bir kurumsal temele oturtmak zordur (Schmeier ve Shubber, 2018, s. 114). Bu nedenle, su konusunda anlaşmazlıkların önlenmesi ve kıyıdaş ülkeler arasında işbirliğinin sağlanması için RBO'lar önemli bir rol oynamaktadır. Bu kurumlar; anlaşmazlıkların veya çatışmaların ele alınması ve azaltılmasına yardımcı olunması, ortak bir havzada meydana gelebilecek faaliyetlerin kurallarının belirlenmesi, örneğin veri toplama, analiz etme ve değişim faaliyetleri veya önceden tanımlanmış süreçlerin yönetilmesi açısından önemlidir. Örneğin, 1911'de, ‘Institut de Droit International,

Madrid Deklarasyonu’, kıyıdaşlara sınıraşan su kaynaklarına ilişkin konularda karar alma yetkisine veya danışma yetkisine sahip ortak komisyonlar atamalarını tavsiye etmiştir (Schmeier ve Shubber, 2018, s. 115).

Su diplomasisinde devletlerden şirketlere ve sivil toplum kuruluşlarına kadar farklı roller üstlenen kişiler, kuruluşlar, sivil toplum grupları ve uluslararası kuruluşlar vardır. Üçüncü uluslararası örgütler veya hükümetlerarası örgütler biçimindeki tarafların, arabuluculuk yapma yeteneklerine olumlu katkıda buldukları gösterilmiştir (Smith ve Winterman, 2022, s. 4). Su diplomasisinde RBO'ların uluslararası bir kuruluş olarak hukuki niteliğini oluşturmak önemlidir. Bu kuruluşlar, bağlayıcı uluslararası anlaşmalar yapabilirler ve diğer paydaşlardan bağımsız hareket etme yeteneği vardır. Daha yüksek düzeyde kurumsallaşma ve merkezileşme, teorik olarak suyu geliştirme potansiyeline ve daha yüksek koordinasyon sağlar. RBO'ların paylaşılan su kaynaklarının yönetiminde kurumsal bağımsızlığı önemlidir. Tipik olarak, bu organ yalnızca idari ve mali hizmetler sağlamakla kalmaz, program ve projelerin yanı sıra veri toplamada su kaynaklarının planlanması, paylaşımı, veya paydaşlarla iletişimde de önemli bir rol oynar. Örneğin, Mekong'da ‘Nehir Havzası MRC Sekreterliği’ önemli bir rol oynamıştır (Schmeier ve Shubber, 2018, s. 117).

Uluslararası su hukukunda herhangi bir örf ve adet kuralı bulunmama ile birlikte, ortak su kaynakları üzerinde ortak kuruluşların kurulması, hem Birleşmiş Milletler (1997) “Seyrüsefer Dışı Sözleşme Uluslararası Su Yollarının Kullanımı”, hem de 1992 “Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) Sınıraşan Su Yollarının Korunması ve Kullanımına İlişkin Sözleşme” ve “Uluslararası Göller Sözleşmesi”nde ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak bazı bölgesel hukuki belgeler de aynı görüştedir. Örneğin, 2000 ‘AB Su Çerçeve Direktifi’ veya 2000 ‘Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Protokolü’ (Schmeier ve Shubber, 2018, s. 115). Ayrıca, 1997’de “Birleşmiş Milletler Suyolu Sözleşmesi” (*United Nations Watercourse Convention*) uygulanmaya konmuştur. Bu sözleşmenin amacı; belirsizlikler nedeniyle meydana gelen çatışmaların azaltılması, sınıraşan suyun kalitesi ve miktarının sağlanması, barış ve güvenliği teşvik etmek için uluslararası hukukun güçlendirilmesi için yazılı hukuki belgelerin varlığıdır (Chandekar, 2021, s. 831). Ayrıca bu sözleşme, Hindistan-Nepal arasındaki “Mahakali Anlaşması” (1996) ve Bangladeş - Çin arasında “Mangolya anlaşmaları” müzakere süreçlerinde de imzalanmıştır. Bu nedenle, bu tür bir belgenin çoğu kişi tarafından kabul edilen bağlayıcı bir yasal gücü vardır (Chandekar, 2021, s. 831).

Örneğin, Mali, Moritanya, Senegal ve Gine'yi içeren ‘Senegal Nehri Havzası Kalkınma Örgütü’ (*The Senegal River Basin Development Organization* – OMVS) 1972’de kıyıdaş devletler arasında kuraklıkla mücadele için kurulmuştur (Smith ve Winterman, 2022, s. 6). Bu örgütle birlikte bu 4 ülkenin ulusal yasaları bütünleştirilmiştir. Danışma niteliğinde ‘Daimi Su Komisyonu’ kurulmuştur. Ayrıca, ortak projeler, veri ve bilgi paylaşımı ve değerlendirme, ortak finansman

mekanizması ile her üye ülkenin olağan bütçesine katkıda bulunulur ve tüm masraf ve giderler karşılanır. ‘Yerel Koordinasyon Komiteleri’ ve ‘Ulusal Koordinasyon Komiteleri’ kurulmuştur. Her üye ülkede, ortak konuları görüşmek üzere üç ayda bir toplanan ve ekolojistlerden, bilim adamlarından ve politikacılardan oluşan ‘Uzman Komiteleri’ bulunmaktadır. Sonuç olarak, bu karşılıklı faydalar devletleri işbirliği yapmaya motive eder ve bu işbirliği daha sonra kıyıdaş ülkeler arasındaki güvenin artması ve dolayısıyla gelecekteki olası gerilimlerin azalmasına yardımcı olmaktadır (Smith ve Winterman, 2022, s. 7).

Hollanda’nın su diplomasisinde önemli bir aktör olduğunu düşünmektedir. 2011 yılında ‘Hollanda Bölgesel Su Otoriteleri’ oluşturulmuştur. 1990’ların sonlarından başlayarak, Hollandalı politika aktörlerinin koordineli çabaları, küresel su meselelerine birleşik ve tutarlı katılım stratejisi oluşturma amaçlıdır (Mukhtarov vd., 2022, s. 1010). Hollanda, teknik özellikleri nedeniyle ulusal ve sınıraşan su ihtilaflarında su yönetişimi uzmanlığı ve tarafsızlığı nedeniyle arabulucu olarak görev yapmaktadır. Ulusal su ile ilgili olarak Hollandalı su yönetişimi uzmanları ve hidrologları, Çin, Suriye, Mısır, Bangladeş ve daha pek çok ülkeye danışmanlık yapmaktadır. Hindistan, Çin ve Türkiye gibi su hegemonları genellikle üçüncü tarafların katılımına pek sıcak bakmasa da, Hollanda genel olarak tarafsız olarak kabul edilmektedir (Mukhtarov vd., 2022, s. 1016).

4. Kadın’ın Su Yönetiminde Rolü ve Su Diplomasisi

Küresel su politikasında, toplumsal cinsiyetin dikkate alınması 1970’lere kadar uzanmaktadır. 1980’lerde akademik çalışmalar, kadınların cinsiyete dayalı rollerini su politikalarının uygulanmasına kalkınma perspektifinden bakmıştır. 1990’larda ise cinsiyet dengeli yaklaşımlar (*‘gender-balanced’*) daha öne çıkmaya başlamıştır. 1977 “BM Water Mar del Plata Konferansı Eylem Planı”nda toplum sağlığı ve su temininde kadınların rolüne önem verilmesi vurgulanmıştır. 2000’li yıllarda akademik literatür, kadınların su yönetimindeki rollerinin güçlendirmesini ele alacak şekilde daha da gelişmeye başlamıştır. Son zamanlarda akademisyenler, su politikaları içinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve su adaleti gibi kavramları (yeniden) ele almaktadırlar (Lama, 2021, s. 271-272). Su ve sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin ‘Dublin Bildirisi’, 1992’de ‘Uluslararası Su ve Çevre Konferansında (ICWE)’ kabul edilmiştir. Daha sonra, Dublin İlkeleri oluşturulmuş ve İlke 3’te “Kadınlar suyun sağlanması, yönetimi ve korunmasında merkezi bir rol oynar” denmiştir. Kadınlar, ev içi su kullanımında kilit rol oynamaktadırlar, ancak su kaynaklarıyla ilgili yönetim, sorun analizi ve karar alma konularında erkeklere göre çok daha az etkiye sahiptirler². Evsel su yönetiminde ve evsel su güvenliğinin sağlanmasında kadınlar önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle, Hindistan gibi su güvenliği olmayan ülkelerde kadınlar sürekli su taşımakta ve hijyen sorunları nedeniyle

² Global Water Partnership,
<https://www.gwp.org/contentassets/05190d0c938f47d1b254d6606ec6bb04/dublin-rio-principles.pdf>.

hastalanmaktadırlar (Watts, 2004, s. 2025; Ruiz, 2020, s. 5). Kadınların, bu nedenle, resmi karar alma süreçlerinde de yer alması için su yönetim komitelerine atanması gereklidir (Sam ve Todd, 2020, s. 358; Chew vd., 2019).

Kadınların su yönetiminde rolünün ve toplumsal cinsiyet konularının farkındalığı azdır. Ancak, kadınların, özellikle son 20 yılda, su diplomasisi ve karar alma sürecine katılımının mevcut durumu ve barış ve güvenlik arasındaki bağlantıları giderek artmaktadır. 31 Ekim'de 2000, 'Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi', barış ve güvenlik, kadınların çatışma yönetimi ve güvenliğin sürdürülmesinde rolünün kabul edilmesiyle ilgili '1325 sayılı' kararı kabul etmiş ve kadınların su yönetiminde rolleri ve su diplomatları olarak becerilerinin ve vasıflarının artırılmasıyla ilgili bir çalışma yapmıştır (Carmi, Alsayegh ve Zoubi, 2019, s. 331). İlk BM Kadın Forumu olan 'Budapeşte Su Zirvesi' 2016'da gerçekleştirilmiş ve kadınların basitçe savunmasız bir su kullanıcısı grubu olmaktan ziyade karar alma alanında değişimin temsilcileri olarak tanınmaları konusunda kesin bir tutum sergilenmiştir. Ancak, kadınların henüz kullanılmamış büyük bir potansiyeli ve rolü vardır ve su ile ulusal, bölgesel ve küresel barışın inşasında rol oynayabilir (Carmi vd., 2019, s. 331; Watts, 2004).

Ürdün Nehri Havzası, dünyanın en çok araştırılan havzalarından biridir. 1950'li yıllardan itibaren farklı işbirliği yöntemleri önerilse de bugün havza çapında bir anlaşma sağlanamamıştır. Dolayısıyla Ürdün Nehri Havzası, farklı seviyelerdeki su diplomasisinin nasıl yapılabileceğine dair güzel bir örnek olabilir. Ayrıca, sınıraşan nehir havzasında barışın inşasına yönelik, kadınların kullanılmayan potansiyelini kullanmak için açıkça fırsatlar bulunmaktadır. Filistin Dışişleri Bakanlığı da dahil olmak üzere kadın yönetim yapıları ortaya çıkmıştır. Bunlar; tam teşekküllü bir bakanlık olarak Kadın İşleri, bakanlıklar arası bir komite olarak 'Ürdün Ulusal Kadın Komitesi' ve Başbakan'a bağlı bir komisyon olarak 'Lübnanlı Kadınlar Ulusal Komitesi', ilk önemli temel taşları olarak görülebilir. Ayrıca, ataerkil yapının baskın olduğu Arap ülkelerinin 'Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini' onaylamaları da olumlu bir gelişmedir (Carmi vd., 2019: 332).

Kadınların su diplomasisi ile ilgili alanlarda ilerlemesinin önündeki engellerde sosyal, politik ve kurumsal unsurlar vardır (Carmi vd., 2019, s. 331). Ataerkil toplumlar, buna bağlı cinsiyet eşitsizlikleri ve gelenekler; kadınlar üzerindeki kısıtlamalara ve kararlara katılma yeteneklerinin sınırlandırılmasına sebep olmaktadır. Kadınların su ile ilgili kararlarda yer alma konusunda güçlendirilmeleri ve sivil ve siyasi katılımlarının artırılması gereklidir. Bu nedenle, kadınların yerel ekonomilerdeki rolünün güçlendirilmesi ve desteklenmesi, ayrımcılıkla mücadele edilmesi, ayrımcılığı destekleyen kültürel tutumların değiştirilmesi ve kadınların potansiyellerini ortaya çıkarmalarına yardımcı olacak yenilikleri desteklemek için; üniversitelerin ve okulların kadınların daha fazla bilime dayalı uzmanlaşmayı çeşitlendirmeleri, su mühendisliğinin ötesinde su biliminin diğer alanlarına

yönelmelerinin sağlanması, su sektöründe kadınlara yönelik kotanın artırılması için lobi yapılması, suyla ilgili disiplinlerde daha fazla mesleki eğitim talebi ve kadınların her düzeyde katılımının mümkün olduğunca teşvik edilmesi gereklidir (Carmi vd., 2019, ss. 339-340).

5. Sonuç

İklim krizinin artmasıyla ormansızlaşma, su kaynaklarının kirlenmesi gibi çevre sorunlar gitgide artmaya başlamıştır. Özellikle, Sanayi Devrimi sonrası kullanımı hızla artan kömür gibi yenilenemez kaynakların hızla azalması ve çevre sorunlarının artması ülkeleri daha temiz ve alternatif yenilenebilir enerji kaynakları arayışına itmiştir. Bu nedenle, ülkelerin enerji ve tarım gibi faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri ve su güvenliklerini sağlayabilmeleri gitgide zorlaşmaktadır. Kaynak paylaşımı ve kullanımı da gerek ülke içinde sektörler arasında gerekse aynı kaynağı paylaşan ülkeler arasında gerginliklere ve çatışmalara sebep olmaktadır. Özellikle, dünyada birçok ülkenin sınıraşan su kaynakları ve iklim krizi nedeniyle azalan ve kirlenen su kaynakları düşünüldüğünde çatışma riski her zaman vardır. Sınıraşan suların kullanımı özellikle yukarı kıyıdaş ülkeler için daha avantajlıdır. Ancak, burada ülkelerin siyasi, ekonomik ve askeri güçleri de etkili faktörlerdendir. Ayrıca, baraj yapımı, taşkınlar, suyun bazı ülkelere fazla kullanımı ve suyun kirlenmesi kıyıdaş ülkeler arasında ciddi gerginliklere sebep olmaktadır. Bu nedenle, birçok ülkenin aynı suyu paylaşması suyun kullanımını zorlaştırmaktadır.

Literatüre ve dünyadaki örneklere bakıldığında, ortaya çıkacak olası çatışmalarla ilgili genel kabul görmüş bir çözüm yolu bulunmamaktadır. Ancak bu aşamada, su diplomasisi suyun sürdürülebilir ve adil kullanımını kolaylaştırarak çatışmaların önlenmesini desteklemektedir ve böylece paydaş devletler arasında paylaştıkları su kaynağı ile ilgili ortak bir anlayış geliştirilebilir. Bu da ülkelerin su yönetimleriyle ilgili ortak komisyonlar ve organizasyonlar kurmasıyla mümkün olmaktadır. Ancak, su diplomasisinin pratikte uygulanmasına yönelik ciddi adımlar olsa da, ülkelerin kendi içlerinde yaşadıkları diğer (demografik, etnik, siyasi, askeri vb.) sorunlar ve aralarındaki güç asimetriği su çatışmalarının çözümünü zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, sonuç olarak, ülkelerin de 'yumuşak güç' kavramı bağlamında çatışmaları sonlandırma niyetleri, bağımsız kuruluşlara aracılığıyla iletişim kurarak çeşitli anlaşmalar imzalamaları; su kaynaklarının daha verimli kullanılmasını ve ülkeler arasındaki sorunlarda kalıcı çözümün sağlanması için önemlidir.

Kaynakça

Altincik, H., Güner Koçak, P. (2022). Kamu diplomasisi ve Halkla İlişkilerde Kullanılan Araçlar Kamu Diplomasisi Alanında Çalışan Akademisyenlerin Değerlendirmeleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Van YYÜ 40. Yıl Özel Sayısı*, 137-156.

- Çatal, B. ve Doğan, M. (2018). Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 16-31.
- Carmi, N., Alsayegh, M. ve Zoubi, M. (2019). Empowering Women in Water Diplomacy: A Basic Mapping of the Challenges in Palestine, Lebanon and Jordan. *Journal of Hydrology*, 569, 330-346.
- Chandekar, Sayali M.P. (2021). Importance of Water Diplomacy in Current Era: With Special Reference to South Asian Countries. *International Journal of Law Management & Humanities*, 4(3), 825-832.
- Chew, J. F., Corlin, L., Ona, F., Pinto, S., Fenyi-Baah, E., Osei, B. G. ve Gute, D. M. (2019). Water Source Preferences and Water Quality Perceptions among Women in the Eastern Region, Ghana: A Grounded Theory Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, 1-14.
- Dehshiri, M. ve Hekmatara, H. (2020). Water Diplomacy and Water Disputes in the Maghreb Region. *Technium Social Sciences Journal*, 10, 530-543.
- Grech-Madin, C., Döring, S., Kim, K. ve Swain, A. (2018). Negotiating Water Across Levels: A Peace and Conflict “Toolbox” for Water Diplomacy. *Journal of Hydrology*, 559, 100-109.
- Güntay, N. (2022). Su Diplomasisi ve Bölgesel İşbirliği Ekseninde Mekong Nehri Havzası'nın İncelenmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(41), 137-169.
- Honkonen, T. ve Lipponen, A. (2018). Finland's Cooperation in Managing Transboundary Waters and the UNECE Principles for Effective Joint Bodies: Value for Water Diplomacy?. *Journal of Hydrology*, 567, 320-331.
- Keskinen, M., Salminen, E. ve Haapala, J. (2021). Water Diplomacy Paths – An Approach to Recognise Water Diplomacy Actions in Shared Waters. *Journal of Hydrology*, 602, 1-13.
- Lama, N. (2021). Water and Women's Right in India: An Eco-Feminist Approach. *Indian Journal of Law and Justice*, 12(1), 263-275.
- Kittikhoun, A. ve Staubli, D. M. (2018). Water Diplomacy and Conflict Management in the Mekong: From Rivalries to Cooperation. *Journal of Hydrology*, 567, 654-667.
- Maden, T. E. (2013). Sınırtaş Su Havzalarında İşbirliği Sorunu. *Ortadoğu Analiz*, 5(53), 23-31.

- Mirumachi, N. (2022). Informal Water Diplomacy and Power: A Case of Seeking Water Security in the Mekong River Basin. *Environmental Science and Policy*, 114, 86-95.
- Mekonnen, T. (2018). The Nile Issue and the Somali-Ethiopian Wars (1960s-78). *Annales d'Ethiopie*. 32, 271-291.
- Morris, M. E. (1997). Water and Conflict in the Middle East: Threats and Opportunities. *Studies in Conflict & Terrorism*, 20(1), 1-13.
- Mukhtarov, F., Gasper, D., Alta, A., Gautam, N., Duhita, M. S. ve Morales, D. H. (2022). From 'Merchants and Ministers' to 'Neutral Brokers'? Water diplomacy Aspirations by the Netherlands – A Discourse Analysis of the 2011 Commissioned Advisory Report. *International Journal of Water Resources Development*, 38(6), 1009-1031.
- Nye, J. S. (2017). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarılarının Araçları* (R. İnan-Aydın, Çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Phillips, D., Daoudy, M., McCaffrey, S., Öjendal, J. ve Turton, A. (2006). Trans-boundary Water Cooperation as a Tool for Conflict Prevention and for Broader Benefit-sharing. *Global Development Studies*, No: 4. Prepared for the Ministry for Foreign Affairs: Sweden.
- Ruiz, C. M. (2020). EU Water Diplomacy. *Water Management and Diplomacy*, 1, 1-9.
- Salmoral, G., Schaap, Nynke C. E., Walschbauer, L. ve Alhajaj, A. (2019). Water Diplomacy and Nexus Governance in a Transboundary Context: In the Search for Complementarities. *Science of the Total Environment*, 690, 85–96.
- Sam, J. M. ve Todd, S. K. (2020) Women as Hand Pump Technicians: Empowering Women and Enhancing Participation in Rural Water Supply Projects. *Development in Practice*, 30(3), 357-368.
- Schmeier, S. (2021). International Water Law Principles in Negotiations and Water Diplomacy. *AJIL Unbound*, 115, 173-177.
- Schmeier, S. ve Shubber, Z. (2018). Anchoring Water Diplomacy – The Legal Nature of International River Basin Organizations. *Journal of Hydrology*, 567, 114-120.
- Shuval, H. (2007). Meeting Vital Human Needs: Equitable Resolution of Conflicts over Shared Water Resources of Israelis and Palestinians. H. Shuval ve H.

- Dweik (Ed.). *Water Resources in the Middle East: Israel-Palestinian Water Issues – From Conflict to Cooperation* içinde (s. 1-16). New York: Springer.
- Smith, D. ve Winterman, K. (2022). Models and Mandates in Transboundary Waters: Institutional Mechanisms in Water Diplomacy. *Water*, 14, 1-23.
- Turan, E. ve Bayrakdar, E. (2020). Türkiye'nin Su Yönetim Politikaları: Ulusal Güvenlik Açısından Bir Değerlendirme. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 1-19.
- TASAM (2016). Su Diplomasisi Çalıştayı Sonuç Raporu. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/39036/su_diplomasisi_calistayi_sonuc_raporu (Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2023).
- Ünal Erzen, M. (2014). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yimer, N. A. ve Subaşı, T (2021). Ethiopia: Trump's Securitization 'Speech Act' on the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD). A Risk on the Ethiopia-Egypt Water Diplomacy. *Conflict Studies Quarterly*, 36, 66–82.
- Zhang, L. ve Zhang, H. (2021). Water Diplomacy and China's Bid for Soft Power in the Mekong. *The China Review*, 21(4), 39–75.
- Zeitoun, M. (2007). Violations, Opportunities and Power along the Jordan River: Security Studies Theory Applied to Water Conflict. H. Shuval ve H. Dweik. (Ed.). *Water Resources in the Middle East* içinde. (s. 213-223). Berlin: Springer.
- Wachtel, H. M. (2007). Water Conflicts and International Water Markets. H. Shuval ve H. Dweik (Ed.). *Water Resources in the Middle East: Israel-Palestinian Water Issues – From Conflict to Cooperation* içinde (s. 147-153). Springer: New York.
- Watts, S. (2004). Women, Water Management, and Health. *Emerging Infectious Diseases*, 10(11), 2022-2027.

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

An Evaluation on Water Diplomacy and Its Practices

Extended Abstract

1. Introduction

With the Industrial Revolution, the excessive use of fossil resources, rapid urbanization and mass production and consumption have caused many environmental problems. One of these environmental problems is the decreasing and polluted water resources. The use of non-renewable resources has led to an increase in greenhouse gas emissions in nature, which has led to the deterioration of the precipitation regime. The change in the quality and quantity of water resources has brought the water issue to a critical point and the water issue has become a security issue. Countries sharing transboundary waters have problems in the use and sharing of water, up to military interventions, in order to ensure food and energy security. However, emerging conflicts and military interventions are more common in riparian countries, which are currently experiencing political problems, among stakeholders with power asymmetry. For this reason, it is important to ensure cooperation and produce common solutions in countries experiencing problems. In conclusion, this article aimed to explain the security problems arising from countries' common water sharing. Because the problems that arise when considering the security conditions of water and food can cause life risks. For this reason, water diplomacy continues its activities in the development of inter-country communication and cooperation, as well as the establishment of joint committees with the mediation of other independent countries. In this way, the continuation of agreements between countries is important in the fair sharing of water and in preventing possible conflicts that may occur in the future.

2. Methodology

This study conducted a detailed literature review on water diplomacy, which is increasingly important in the literature. Additionally, it provided some examples to indicate how water diplomacy is practiced by countries that share the same water resources and finally suggestions for practicing water diplomacy was made.

3. Discussion and Evaluation

As explained in the article, there are many problems due to the sharing of transboundary waters of many countries in the world. This situation poses a risk of conflict in countries and also has negative effects on countries' ability to ensure water and food security. Strains arising from the use and sharing of water affect the management activities of countries, which puts food costs at risk. In addition, dam construction, especially by upper riparian countries or countries with more power, causes reactions from other riparian countries. In order for water to cease to be a tool of war and turn into a tool of peace, it is necessary to provide water diplomacy. Water diplomacy aims to ensure the fair and peaceful sharing and use of water by ensuring that the riparian countries, which are currently experiencing problems, are involved in the event by neutral third parties, and cooperation and agreements are made between the parties. For this reason, international organizations such as the European Union and the United Nations have had various goals and concrete steps towards ensuring water diplomacy. As in traditional diplomacy, it is important to ensure non-binding regulations and institutional structure in water diplomacy. In this context, one of the most striking examples in the literature is the Mekong River Basin. However, despite the establishment of various cooperation and commission with the inclusion of the United Nations, China's unwillingness to lose its hegemonic power over the basin prevented a full consensus from being achieved among the stakeholders. Another example discussed in the article is the Jordan River, which is in an area where

conflicts have been experienced for a long time. Israel's desire to dominate water resources has caused Israel to experience conflicts with other countries. As a result, countries experience problems such as pollution, flooding, and reduced agricultural irrigation due to water sharing. At this point, countries need to learn to use common water resources peacefully via water diplomacy.

4. Conclusion

This article focuses on the concept of water diplomacy, its applications and challenges. Increasing population growth and environmental problems cause an increase in international competition. In particular, countries sharing transboundary water resources have had problems with water sharing, up to military conflicts. The risk of water conflicts is even greater in regions of constant uncertainty, such as the Middle East. In this context, the use of international 'hard power' should be shifted to the use of 'soft power'. The article explains this with examples of the Mekong and Jordan basins. In the Jordan basin, various commissions have been established and positive steps have been taken, especially regarding the continuation of women in basin management. There have also been developments in the Mekong basin that will reduce China's long-standing hegemony. The concept of water diplomacy, which is an innovative approach in which state and non-state actors are involved, stands out as the solution to water problems. As a result, the implementation of water diplomacy, which enables stakeholders to cooperate in peaceful ways, creates new opportunities and regional integration for the resolution of water conflicts and the fair sharing of water is necessary for lasting peace and cooperation.